

Karolina Mochocka

"Profesor NIEzwyczajny", red. i
oprac. J. Gałęziowski, J. Komperda, K.
Żłobicka, Kraków 2011 : [recenzja]

Wrocławski Rocznik Historii Mówionej 4, 289-294

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

**Profesor NIEzwyczajny, red. i oprac. J. Gałęziowski, J. Komperda,
K. Żłobicka, Kraków 2011, ss. 352**

289

W 2011 r. nakładem 500 egzemplarzy wydawnictwa PK (Politechniki Krakowskiej) ukazała się praca *Profesor NIEzwyczajny. Wspomnienia profesorów Politechniki Krakowskiej*. Są to relacje 22 wykładowców Politechniki Krakowskiej, wysłuchane i spisane przez zespół redakcyjny w składzie: Jakub Gałęziowski, Joanna Komperda oraz Karolina Żłobicka. Materiał do książki został zebrany w ramach projektu *Seniorzy Politechniki Krakowskiej*, który rozpoczął się w maju 2009 r. Pomysłodawcą tej inicjatywy był profesor Wydziału Architektury PK – Stanisław Juchnowicz, który stał się jednym z późniejszych bohaterów projektu. Do udziału w przedsięwzięciu zostali zaproszeni wszyscy członkowie Konwentu Seniorów PK. Znaczna część profesorów odmówiła, powołując się na względy osobiste lub zdrowotne. Niemniej jednak pomysł zyskał aprobatę i poparcie JM Rektora prof. Kazimierza Furtaka, który zdecydował się na sfinansowanie zarówno samego projektu, jak i opublikowanie powstałej w jego wyniku pracy.

Celem autorów opracowania było „oddanie atmosfery tworzenia i funkcjonowania uczelni wyższej w okresie powojennym oraz sportretowanie ludzi z nią związanych”¹. Nie jest to więc monografia naukowa, która ma za zadanie przedstawić kompleksowo biografie wybranych pracowników Politechniki czy historię samej uczelni. Książka ta ma zdecydowanie bardziej popularyzatorski charakter i koncentruje się na odkrywaniu historii instytucji z zastosowaniem wspomnień ludzi z nią związanych. To właśnie perspektywa wykładowców, ich osobiste doświadczenia i refleksje na temat pracy i czasów, w których żyli są w centrum zainteresowania badaczy.

Założenie, które przyjęli Autorzy, wpłynęło na wybór metody badawczej – *oral history* i wykorzystaniu relacji ustnych. Redaktorzy niniejszej publikacji profesjonalnie zajmują się gromadzeniem, opracowywaniem oraz późniejszym wykorzystaniem tego typu źródeł, na co dzień współpracując z Archiwum Historii Mówionej Ośrodka „Karta”, jednej z ważniejszych instytucji w Polsce, której celem jest propagowanie i wykorzystanie historii mówionej w badaniach naukowych.

¹ *Profesor NIEzwyczajny*, red. i oprac. J. Gałęziowski, J. Komperda, K. Żłobicka, Kraków 2011, s. 5.

Wywiady, które posłużyły za podstawę publikacji, zostały przeprowadzone bez użycia wcześniej przygotowanych ankiet i miały z założenia opierać się na swobodnej rozmowie wokół wybranych wcześniej zagadnień. Badaczy interesowało przede wszystkim życie osobiste wykładowców, ich opinie i refleksje związane z pracą i atmosferą na uczelni w okresie powojennym, a także rozwój kariery zawodowej, ale nie w kontekście osiągnięć naukowych, a raczej tego, jak wpływała ona na ich życie osobiste. Opowieści nie ograniczały się jedynie do okresu studiów oraz pracy na Politechnice Krakowskiej, ale sięgały znacznie głębiej, obejmując wczesne lata dzieciństwa i młodości, a także różne aspekty życia niezwiązane z uczelnią.

Relacje prezentowane w publikacji zostały przedstawione w postaci fragmentów transkrypcji, przy zachowaniu właściwości języka mówionego, w tym kolokwializmów, specyficznej składni zdań itp. Niemniej jest to tekst zredagowany, pozbawiony wymaganych w transkrypcjach archiwalnych znaków graficznych, mających oddać dynamikę rozmowy (pauzy czy zawahania rozmówcy) oraz emocje bohatera wywiadu (śmiech, wzruszenie, zburzenie itp.). Na etapie autoryzacyjnym opracowany materiał źródłowy został, wedle opinii badaczy, pozbawiony wielu interesujących fragmentów, na których publikację ostatecznie nie zgodzili się rozmówcy.

Przyjęta struktura pracy również spowodowała konieczność podzielenia wypowiedzi bohaterów ze względu na poruszane przez nich kwestie. Książka składa się z sześciu części tematycznych oraz rozdziału zawierającego noty biograficzne profesorów. Taki podział był zdeterminowany chęcią podniesienia atrakcyjności opracowania zarówno ze względów formalnych, jak i merytorycznych. Autorzy uznali, że forma publikacji opierająca się na dwudziestu dwóch niezależnych relacjach stanowiłaby zbyt nużącą lekturę. Co więcej, tematyczne pogrupowanie fragmentów wywiadów stwarza wrażenie, że mamy do czynienia z wywiadem zbiorowym, w którym poszczególne osoby po kolei wypowiadają się na wybrany temat, niekiedy nawiązując do słów przedmówcy.

Pierwsza część opracowania ma charakter autoprezentacji bohaterów, w której rozmówcy mają za zadanie przedstawienie swojej najwcześniejszej historii. Wywody zaczynają się od momentu narodzin, biegnąc przez cały okres dzieciństwa i wczesnej młodości, aż do kluczowego momentu w ich życiu: wyboru ścieżki edukacyjnej na poziomie szkoły wyższej. Mamy tu zatem relacje z okresu międzywojennego, czasów II wojny światowej i okupacji oraz z pierwszych lat komunizmu. Kolejność publikowanych fragmentów opowieści została ustalona na postawie kryterium chronologicznego,

tj. według dat narodzin poszczególnych osób. Dzięki temu czytelnik ma możliwość zaobserwowania zależności między wiekiem a sposobem postrzegania przełomowych dla kraju momentów dziejowych, takich jak wojna czy późniejsza przemiana ustrojowa. Tytuł tej części, *Sielskie anielskie czy trudne i żmudne*, wskazuje, że nie dla każdego codzienność w tamtym okresie była jednakowo uciążliwa. I tak poznajemy dwadzieścia dwa różne wspomnienia rzeczywistości wojennej. Pamięć o głodzie i biedzie, strachu, życiu w ukryciu, działalności konspiracyjnej i dramacie związanym ze śmiercią najbliższych, zestawione tu są ze wspomnieniami o sielankowej wręcz codzienności z dala od świata ogarniętego wojną.

Druga część dotyczy wspomnień z okresu studiów. Relacje uporządkowane są tutaj w kilka bloków tematycznych, takich jak okres pomaturalny, życie na uczelni, kadra profesorska, stosunek do polityki, życie studenckie i uzyskanie upragnionego dyplomu. Bohaterowie wspominają między innymi o swoich perypetiach związanych z dostaniem się na uczelnię, czy o trudnych początkach organizacyjnych Politechniki, która przejmowała budynki po okupacyjnych wojskach niemieckich. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że nie znajdujemy tu wypowiedzi wszystkich profesorów, a jedynie części z nich. Co więcej, niektórzy wypowiadają się kilkakrotnie. Podobnie jest w pozostałych częściach pracy. Rozdział ten jest najbardziej swobodny pod względem treści, w całości przesycony anegdotami i historiami, których nie poznamy, wertując tradycyjne źródła pisane. Opowieści profesorów przybliżają nam specyficzną atmosferę, jaka towarzyszyła powstawaniu Politechniki, jej organizacji i niezwykłego pragnienia rozpoczęcia nauki, wspólnego całemu pokoleniu młodych ludzi w okresie powojennym. Zniszczenia wojenne spowodowały, że aby uczelnia mogła w ogóle rozpocząć działalność, wszyscy chcący studiować na niej studenci musieli się włączyć w pomoc przy jej organizowaniu. Stąd niesamowite z dzisiejszej perspektywy opowieści między innymi o zaangażowaniu przyszłych studentów w prace budowlano-remontowe.

Trzecia część publikacji poświęcona jest drodze do tytułu profesora i aktywności zawodowej, obejmującej nie tylko pracę na uczelni, ale również zajęcia zarobkowe podejmowane poza nią. Wypowiedzi na ten temat zostały pogrupowane w trzy bloki czasowe, obejmujące lata: 1945–1954, 1954–1970, 1970–1990, których ramy czasowe są powiązane z ważnymi wydarzeniami historycznymi, takimi jak śmierć Józefa Stalina i następujący po niej okres odwilży, objęcie władzy przez Edwarda Gierka oraz likwidacja ustroju komunistycznego. Brak komentarza ze strony Autorów, odnośnie do takiego

podziału chronologicznego, stanowi poważny mankament tej części pracy. Kwestią interpretacji pozostaje bowiem to, czy taka periodyzacja miała na celu wykazanie zależności między dynamiką kariery zawodowej bohaterów a wydarzeniami historycznymi. Kolejne podrozdziały tej części odnoszą się do warunków pracy na uczelni, pensji i grantów naukowych. Szczególnie ciekawymi fragmentami są te dotyczące porównania możliwości polskiej kadry naukowej z tymi, jakie w tym samym czasie mieli profesorowie na Zachodzie. Przepaść przemysłową i gospodarczą rozmówcy mogli obserwować między innymi w czasie swoich wyjazdów na stypendia i konferencje zagraniczne.

Kolejna część książki zawiera refleksje i wspomnienia bohaterów na temat wybranych wydarzeń historycznych. Odnoszą się one między innymi do zmian ideowych, jakie nastąpiły po śmierci Józefa Stalina, wydarzeń zapoczątkowanych przez marzec '68, „festiwalu Solidarności” oraz stanu wojennego. W tym miejscu znowu pojawia się problem braku komentarza Autorów odnośnie do wyboru tych konkretnych wydarzeń, czy wynikał on z przeprowadzonej przez nich selekcji? Jeśli tak, to jakie były jej kryteria? Czy też może wydarzenia te zostały wyłonione w sposób „naturalny”, jako najczęściej wspominane przez rozmówców?

Dwie ostatnie części, najmniejsze pod względem objętościowym, poświęcone są życiu rodzinnemu i osobistemu profesorów oraz ich codzienności na emeryturze. Najpierw mamy do czynienia z podsumowaniem prywatnych losów każdego z wykładowców. Wypowiedzi te nacechowane są dosyć dużą powściągliwością, co widocznie kontrastuje ze swobodnymi opowieściami dotyczącymi czasów studenckich. Natomiast ostatnia część jest w rzeczywistości próbą odpowiedzi na pytanie, czy profesorem jest się tylko na uczelni, czy do końca życia? Zawiera ona fragmenty relacji z refleksją na temat własnej kariery i pracy naukowej bohaterów książki.

Publikacja opatrzona została licznymi fotografiami, oddzielającymi kolejne jej części. Podobnie jak wypowiedzi bohaterów są one ułożone chronologicznie i swoją tematyką nawiązują do tematyki poszczególnych części pracy. Wszystkie zdjęcia prezentowane w książce pochodzą z prywatnych kolekcji i obejmują okres od wczesnego dzieciństwa aż po czasy współczesne. Dokumentują przede wszystkim życie codzienne i osobiste profesorów. Każda fotografia została opatrzona datą i opisem.

Niewątpliwą zaletą omawianej pozycji jest bardzo dobrze przemyślana struktura. Publikacja miała ukazać różnice i podobieństwa w doświadczeniach pracy na Politechnice Krakowskiej z perspektywy wykładających na niej profesorów, czemu ewidentnie przysłużył się trafny wybór bloków

tematycznych. Takie uporządkowanie narracji pozwala czytelnikowi na szybkie odnalezienie interesujących go treści, a także wpływa korzystnie na łatwość przyswojenia dzieła w całości.

Na uznanie zasługuje również wybór tematyki badań przyświecająca realizatorom projektu. Technika historii mówionej już od kilku lat cieszy się zainteresowaniem wśród historyków, niemniej jednak w kręgu ich zainteresowania wciąż pozostają najczęściej świadkowie „wielkiej” historii. Okazuje się, że wywiady przeprowadzone z wykładowcami jednej z krakowskich uczelni, których życiorysy nie są zdominowane przez działalność konspiracyjną czy opozycyjną, mogą być równie fascynujące co prace poświęcone byłym żołnierzom AK czy działaczom Solidarności. Mnie szczególnie w pamięć zapadły „NIEzwykłe” opowieści o studiowaniu na Wawelu, który zaraz po wojnie przez krótki okres był siedzibą Wydziału Architektury PK.

Zauważalnym mankamentem pracy jest brak przedmowy zawierającej zarys historii Politechniki Krakowskiej oraz odniesień do najważniejszych wydarzeń historycznych, do których nawiązują w swoich wypowiedziach bohaterowie. Pamięć ludzka, z natury fragmentaryczna i subiektywna, często prowadzi do przekłamań rzeczywistości. Stąd faktyczny przebieg wydarzeń może się różnić od tego przedstawionego w relacjach ustnych. Dlatego też warto każdy wywiad *oral history* opatrzyć stosownym komentarzem od autora, w którym przedstawi on zarys danego okresu dziejowego. Usprawiedliwieniem braku takiego wprowadzenia może być fakt, iż czasy PRL-u są szeroko omówione w historiografii, a założeniem Autorów pracy nie było przedstawienie historii instytucji i czasów, w których toczyły się opowieści bohaterów. Niemniej jednak tego typu zarys z pewnością zostałby doceniony, zwłaszcza przez tych czytelników, którzy nie posiadają rzetelnej wiedzy historycznej. W pracy pojawiają się przypisy naukowe, jednak ograniczają się one do przytoczenia biogramów osób pojawiających się w wypowiedziach profesorów oraz wyjaśnienia znaczenia niektórych terminów. Cennym uzupełnieniem publikacji byłaby również płyta, zawierająca chociażby fragmenty audio lub audio-wideo opublikowanych wywiadów. Taki zabieg był już wcześniej z sukcesem stosowany przez innych historyków, takich jak Marta Kurkowska-Budzan w pracy *Antykomunistyczne podziemie zbrojne na Białostocczyźnie. Analiza współczesnej symbolizacji przeszłości*, czy w książce wydanej nakładem Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie *Wilhelm Brasse Fotograf 3444 Auschwitz 1940–1945*. Tego typu dodatek daje możliwość innym badaczom na poznanie sposobu prowadzenia rozmów przez autorów, przykładowych pytań i oczywiście jeszcze bardziej przybliży postaci samych bohaterów projektu.

Podsumowując, książka *Profesor NIEzwyczajny. Wspomnienia profesorów Politechniki Krakowskiej*, mimo nielicznych niedoskonałości, stanowi wyjątkową pozycję na rynku wydawniczym. W pełni oddaje istotę i wartość płynące z odkrywania historii ukrytych w ludzkiej pamięci oraz jest doskonałym przykładem na wykorzystanie metody *oral history*. Bohaterowie za pomocą swoich opowieści pokazali nam nieznaną dotychczas obraz Politechniki Krakowskiej, gdzie ważniejszy od autorytetu instytucji jest bagaż doświadczeń ludzi ją tworzących. Opowiedziana przez nich historia stanowi źródło cenne nie tylko dla zawodowych badaczy dziejów, ale również dla wszystkich pasjonatów przeszłości, na przykład tych, którzy będą mogli odnaleźć tu relacje swoich dawnych profesorów.

Karolina Mochocka
Kraków